

De karper, van liefdesvis tot zeldzaam cultuurras

Langs menige gracht, vijver of plas zie je op mooie zonnige dagen een heel leger aan sportvissers hun kansen beproeven om een grote karper te vangen. Bij een geslaagde vangst wordt met veel visserslatijn de vangst later aan vrienden, familie en bij de visclub nog eens dik of dunnetjes opnieuw beleefd. Veel vissers zullen zich er nauwelijks van bewust zijn dat de meeste karpers die ze vangen afstammelingen zijn van een van de oudste gedomesticeerde dieren die we in ons land kennen.

Schubkarper

De karper (*Cyprinus carpio*), vis van Aphrodite*, wordt al eeuwenlang gekweekt in visvijvers bij kloosters, kastelen en buitenplaatsen. Ook menige oude boerenhof had zijn eigen karpervijver om althans in het rooms-katholieke deel van ons land op vrijdag en tijdens de vasten als vervanger van varkens- en rundvlees op de dis te verschijnen. In veel Midden-Europese landen is de karperteelt nog steeds een belangrijke

bron van dierlijke eiwitvoorziening. In landen als Tsjechië en Frankrijk (onder andere Rosenbergvijvers bij Trebon, Brenne en Sologne) zijn ook nu nog zeer grote karperekwekerijen aanwezig met een totale oppervlakte van 150.000 ha.

Karpers zijn vissen die in Europa van nature niet voorkwamen. Hun oorspronkelijke natuurlijke areaal lag in Centraal-Azië (Kaspi-

sche zee). Vandaaruit is de karper na de laatste ijstijd westwaarts getrokken naar de rivieren in de stroomgebieden van de Zwarte Zee (onder meer de Donau). Oostwaarts breidde de karper zich uit tot ver in China. Eerst de Grieken en vervolgens de Romeinen hebben daarna vanuit de Donau deze vissoort over hun gehele rijk verspreid voor consumptie en later ook als siervis. Daarna hebben monniken gedurende de middeleeuwen op grote schaal de karper gekweekt. In West-Europa is de karper de laatste vierhonderd jaar als 'landbouwhuisdier' algemeen gekweekt en zijn vanuit viskwekerijen karpers ontsnapt naar natuurlijke wateren. In Nederland zijn door de zoöarcheoloog Brinkhuizen al botresten van deze vis gevonden die dateren van circa 1350. Karpers hebben tal van volksnamen verkregen, wat ook al een teken is dat deze vissoort in het verleden belangrijk was. De karper was bekend als blauwkarper, Hollandse karper, knol (jonge karpers), naaktkarper (=lederkarper), kerp en kerrep (Limburg) of zelfs als varken.

Van boerenkarper tot schubkarper

Verwilderde karpers staan bekend als boerenkarper. Binnen Nederland kwamen deze boerenkarpers vooral voor in polders in Holland en Friesland. Deze wilde of boerenkarper is een vrij slanke en geheel beschubde karper die als basis heeft gediend voor de kweek van een aantal 'cultuurrassen'. Aan het begin van de vorige eeuw (1904) begonnen enkele particulieren en de hoofdafdeling Zoetwatervisserij van de Nederlandse Heidemaatschappij in Vaessen, Leende, Heeze en Valkenswaard met de aanleg van kweekvijvers voor karpers. Het doel van deze hoofdafdeling was vooral om de grootte van de karpers te verbeteren, maar ook om het aantal schubben op de vis te verminderen. De grote en sterke schubben van de boerenkarper waren bij het bereiden van de karper moeilijk te verwijderen. Het ontwikkelen van een beperkt aantal schubben of zelfs schubloze karpers werd als een belangrijke bijdrage aan verbetering van de afzet van de karper als con-

sumptievis gezien. Daarin is men in de loop van de jaren aardig geslaagd. Met gebruikmaking van Gallische en Boheemse karperrassen (die goede groei-eigenschappen hadden) werd er een aantal cultuurkarpers gekweekt, die vervolgens in menig oppervlaktewater werd uitgezet.

Men ontwikkelde de zogenoemde schubkarpers of edelkarpers en spiegelkarpers. Schubkarpers zijn een ras met een vrijwel geheel beschubde huid, maar afhankelijk van de gebruikte uitgangsrassen en de milieuomstandigheden varieerden deze schubkarpers met name in de hoogte van de rug. Er komen zeer hoogrugge schubkarpers voor en meer slanke schubkarpers. Schubkarpers zijn uiterst productief. Ze kunnen in tien jaar een gewicht bereiken van dertig kilo en een meter lang worden. Gekweekte schubkarpers zijn tot voor kort op grote schaal gekweekt en uitgezet door de OVB (Organisatie ter Verbetering van de Beroepsvisserij) en is de meest algemene karper in ons land. Een deel van deze schubkarpers is inmiddels ook al weer verwilderd en krijgt op den duur weer een slanke vorm die lijkt op die van de boerenkarper. Dit zijn de karpers die thans door de hengelsporters het meest gevangen worden.

De bedreigde spiegelkarper

Naast de schubkarper ontwikkelde de Heidemaatschappij in het verleden met geld uit het Rijkspootvisfonds ook spiegelkarpers. Dat is een rasgroep van karpers die slechts een beperkt aantal schubben op het lichaam heeft. Wanneer de schubben als een enkelvoudige rij op het lichaam voorkomen heet dit een rijenkarper. Wanneer de schubben geheel ontbreken is het een zogenoemde lederkarper. De groep van spiegelkarpers is thans in ons land zeer zeldzaam. Aan het eind van de jaren negentig kwam men tot de ontdekking dat de spiegelkarpers maar zeer weinig gevangen werden. Slechts een op de twintig gevangen karpers is een spiegelkarper. De kweek van deze spiegelkarpers is rond 1970 ook gestopt,

Spiegelkarper

omdat karperuitzettingen nogal eens negatieve effecten hadden op de waterkwaliteit (vertrouwen van water en daardoor teruglopen van andere waardevolle vissoorten).

Men kan de spiegelkarpers dan ook beschouwen als bedreigde en zeldzame cultuurrassen. De cultuurkarpers zijn evenals de zeldzame heideschaap- en hoenderrassen een belangrijk onderdeel van onze levende have aan cultureel erfgoed. Het mag niet zo zijn dat deze cultuurrassen uit onze wateren verdwijnen zonder dat we wisten dat er iets verloren ging. Hetzelfde geldt ten aanzien van de kweekkennis die voor het kweken van deze cultuurkarpers aanwezig was.

Het mooiste zou zijn als een paar van de oude kweekcentra weer operationeel zouden worden om deze oude rassen te kweken met kennis die waarschijnlijk ook al deels verloren is gegaan. Spiegelkarpers staan op geen enkele lijst van te beschermen diersoorten en oude cultuurrassen.

Momenteel is de Karperstudiegroep Nederland bezig om de verspreiding en mate van voorkomen van deze karperrassen te onderzoeken.

Kroeskarpers

Naast de verschillende cultuurrassen van de karper is er in Nederland ook nog een aantal andere soorten karpers. Als inheemse wilde karpersoort komen in waterplantenrijke, stilstaande of zwakstromende veenwateren kroeskarpers voor. Dit is een vrij kleine karper met een hoge rug (forma of gibelio) of lage rug (forma humilis). In tegenstelling tot in Oost-

Europa heeft men deze karpersoort hier nooit gekweekt en zijn er hier ook geen cultuurrassen van bekend. Kroeskarpers zijn in de volksnaamkunde ook bekend als karuts (Oost-Nederland), hamburger (!), maankarper, grosje (Zuid-Limburg), steenkarper, meerkarper en dergelijke.

Ook is er de Giebel, die ook wel Pruisische karper wordt genoemd. Deze Giebel is pas in de twintigste eeuw vanuit Oost-Europa of Azië in West-Europa uitgezet. Hij staat ook wel bekend als wilde goudvis. Andere recentelijk geïntroduceerde karpers zijn onder meer de zilverkarp, de grootkopkarper en de Chinese graskarper. Deze laatste karpersoort is vanuit China uitgezet om overtollige waterplantengroei in sloten en vijvers te bestrijden. Deze herbivore vissoort plant zich echter in het koele klimaat van West-Europa nauwelijks voort. Maar dat kan veranderen als de opwarming van ons klimaat verder voortschrijdt. ●

* *Aphrodite, Griekse godin van de liefde, vooral vereerd op Cyprus.*

Karperrecept

In het prachtige oude kookboek van Maria Haezebroek 'De Hedendaagsche Kookkunst of de wetenschap om lekker en goedkoop te eten en te drinken' (Gouda, circa 1900) staat een oud karperrecept dat zeker aan te bevelen is: 'Schrapp en reinig een grooten karper, wrijf hem dan van binnen en buiten met zout in en laat hem een poosje doortrekken. Leg in eene braadpan een houten roostertje, den karper daarop, en laat hem onder vlijtig begieten en herhaald omkeren met wijn, boter en eene geheele uije gaar braden. Hierbij past iedere piquante bruine saus, waarin gij vooraf de klein gesneden hom en het ingewand laat kort afkoken. Bij het aanrigten wordt de visch met zijn eigen kort ingekookt nat overgoten en de andere saus wordt in de sauskom voorgezet.'

Dierboekhoek

Revolutie in het dierenrijk

Het in september verschenen boek van de hand van Reimer Strikwerda 'Revolutie in het dierenrijk' beschrijft in 257 pagina's de ontwikkeling

van de kunstmatige inseminatie (ki) bij de landbouwhuisdieren. De schrijver staat ook stil bij de opkomst en toepassing van de embryotransplantatie, voornamelijk bij het rund.

Het gebruik van het woord revolutie in de titel is volledig terecht. Uitgebreid beschrijft Strikwerda voor zowel het rund als het varken de enorme gevolgen die de toepassing van ki heeft gekregen in de dagelijkse voorplanting. Begonnen als een succesvolle methode om de geslachtsziekten campylobacteriosis en trichomoniasis bij runderen te bestrijden, is het nu bij uitstek een foktechnische methode die onder meer de wereldwijde holsteinisatie van de melkveerassen mogelijk heeft gemaakt. De tot 1960 vertrouwde blik van een koe die gedekt wordt door een stier is zeker op de melkveebedrijven zo goed als verdwenen. Voorwaar een revolutie. In de varkenshouderij is hetzelfde gebeurd. Onder invloed van varkenspest en mond- en klauwzeer en de daarmee gepaard gaande beperkingen in de handel en transport van dieren en dus beren, heeft de ki een enorme vlucht genomen.

Ook om een andere reden is het woord revolutie goed gekozen. In het klassieke gebruik van het woord denken we meestal aan de Franse of Russische revolutie, waarbij beelden horen van straten vol met juichende, dan wel huilende mensen. Strikwerda maakt op overtuigende wijze duidelijk dat de invoering van de ki in Nederland vooral een zaak is geweest is van mensen. Door in de verschillende hoofdstukken de mensen te benoemen die op dorps-, regionaal en landelijk niveau een doorslaggevende rol hebben gespeeld, ontstaat een mooi mozaïek van interacties. Het is niet verwonderlijk dat de oud-hoofdredacteur van de bladen de Friesche Veefokkerij en Vee-

teelt een belangrijke inspiratiebron gevonden heeft in de rundveehouderij. Maar misschien waren de ontwikkelingen daar ook wel kleurrijker door de strijd tussen de behoudende stamboeken en de opkomende ki-organisaties dan het geval was in de varkenshouderij.

In het boek worden 78 hoofdrolspelers opgevoerd die een doorslaggevende rol gespeeld hebben bij het praktijkklaar maken en toepassen van de ki bij de verschillende diersoorten. Zonder iets aan het belang van de genoemde spelers af te doen is het misschien mogelijk in een volgende editie de galerij uit te breiden met nog twee personen die mijns inziens van groot belang geweest zijn voor de ki, namelijk Germ Landman en Jan Dommerholt. De eerste vanwege zijn belangrijke rol bij het tot stand komen van KI NoordWest in 1989, die gevolgd werd door de vorming Zuid-Oost Genetics in 1993 en Holland Genetics in 1996. Jan Dommerholt heeft met de inet-formule een duidelijk fokdoel geformuleerd voor de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw. Dat kunstmatige inseminatie en embryotransplantatie ook nuttige methoden zijn voor het in stand houden van zeldzame rassen is genoegzaam bekend. Genenbanken zouden niet bestaan zonder de moderne voortplantings- en invriestechieken. Enigszins navrant heeft de revolutie dus niet alleen gezorgd voor het ontstaan van zeldzame huisdierrassen, maar zorgt deze ook voor het voortbestaan ervan. Het laatste is echter weer voor een groot gedeelte mensenwerk, zoals in dit warm aanbevolen boek valt te lezen.

Henk Jansen

Bestellen

Het boek 'Revolutie in het dierenrijk' is te bestellen door een bedrag van € 28,95 per boek over te maken op bankrekening 12.69.94.080 van het Nationaal Vee- en Diermuseum te Beers, onder vermelding van 'Revolutie in het dierenrijk'. Vergeet niet uw adresgegevens op de regel 'omschrijving' van het betalingsformulier te vermelden.